

Ο αιφνίδιος θάνατος του Νάσερ

Το τέλος του Αιγύπτου γιγέτη σηματοδοτεί τα αδιέξοδα του αραβικού ριζοσπαστισμού

Του ΓΙΑΝΝΗ ΣΑΚΚΑ*

48 χρόνια πριν

Το απόγευμα της 28ης Σεπτεμβρίου 1970 ο 52χρονος πρόεδρος της Αιγύπτου Γκαμάλ Αμπντέλ Νάσερ πέθανε από θρόμβωση

της στεφανιαίας, βυθίζοντας τη χώρα του και όλο τον αραβικό κόσμο σε βαρύτατο πένθος. Επειτα από ένα πάνδημο λαϊκό προσκύνημα, τέσσερα εκατομμύρια ολοφυρόμενων Αιγυπτίων κατέκλυσαν την πλατεία Ρασιή, την 1η Οκτωβρίου, και συνόδευσαν τη σορό του μεγάλου γιγέτη σε μια ανεπανάληπτη στην παγκόσμια ιστορία νεκρική πομπή. Η εφημερίδα «Αλ-Αχράμ»

τον χαρακτήρισε «χαρισματική προσωπικότητα παγκόσμιου κύρους», ο πρόεδρος Τίτο δήλωσε ότι ο θάνατός του αποτέλεσε βαρύ πλήγμα γι' αυτόν και ότι άφησε πίσω του αναπλήρωτο κενό, ενώ ο μετέπειτα πρωθυπουργός του Ισραήλ Μέναχεμ Μπέγκιν υπογράμμισε ότι «ήταν ο πιο υπολογίσιμος εχθρός του Ισραήλ» και γι' αυτό δεν μπορεί «να συμμεριστεί τους λόγους που δίνουν όλο τον κόσμο για τον Νάσερ, τη δύναμή του, τη σοφία του και το ηγετικό του πνεύμα». Αναμφίβολα, ο θάνατος του Αιγύπτου προέδρου σήμανε το τέλος μιας εποχής υψηλών προσδοκιών και ελπίδων για έναν ενωμένο και ισχυρό αραβικό κόσμο.

18.6.1956, Πορτ Σάιτ. Ο Αιγύπτιος πρόεδρος Νάσερ επευφημείται από το πλήθος. Λίγο μετά, θα ξεσπάσει η μεγάλη κρίση του Σουέζ.

Ευρύ πρόγραμμα μεταρρυθμίσεων

Ο Νάσερ ανέλαβε την εξουσία στην Αίγυπτο δύο χρόνια μετά το πραξικόπημα των Ελευθέρων Αξιωματικών στις 23 Ιουλίου 1952 και σύντομα κυριάρχησε στην πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας. Ανάμεσα στους πιο βασικούς πολιτικούς του στόχους ήταν η άνοδος του βιοτικού επιπέδου του αιγυπτιακού λαού, με την υιοθέτηση σοσιαλιστικών μέτρων προσαρμοσμένων στην πραγ-

ματικότητα της μουσουλμανικής Αιγύπτου (αραβικός σοσιαλισμός), η θεμελίωση της κοινωνικής δικαιοσύνης, η απεξάρτηση της χώρας από τον ξένο παράγοντα και η επίτευξη της αραβικής ενότητας. Το νασερικό καθεστώς άρχισε να εφαρμόζει το μεταρρυθμιστικό του πρόγραμμα μετά την κρίση του Σουέζ το 1956, όταν έθεσε την οικονομία υπό κρατικό έλεγχο (πενταετές πλάνο το 1960, σοσιαλιστικά διατάγματα το 1961): κατασκεύασε με σοβιετική βοήθεια το φράγμα

του Ασουάν, με το οποίο αυξήθηκαν η καλλιέργησιμη γη και η ηλεκτρική παραγωγή· κρατικοποίησε τις μεγάλες επιχειρήσεις, τράπεζες, εταιρείες ασφάλειας και μεταφορών και τον Τύπο· καθιέρωσε τη δωρεάν και υποχρεωτική παιδεία· έθεσε το θεολογικό πανεπιστήμιο Αζχαρ υπό κρατική επιτήρηση· θέσπισε συντεχνιακές δομές στο συνδικαλιστικό κίνημα (κρατικό έλεγχο των συνεταιρισμών και των εργατικών ενώσεων)· καθόρισε ανώτατο ετήσιο εισόδημα για όλους τους πολίτες· απαλλοτρίωσε με παροχή αποζημίωσης κάθε έγγειο ιδιοκτησία που ξεπερνούσε σε έκταση τα 400 στρέμματα και απαγόρευσε σε όλους την κατοχή μετοχών αξίας μεγαλύτερης των 10.000 λιρών Αιγύπτου· αύξησε τους μισθούς, μείωσε τις ώρες εργασίας και βελτίωσε τις συνθήκες εργασίας των βιομηχανικών εργατών· χορήγησε επιδόματα ανεργίας και συντάξεις γήρατος· και επέκτεινε τις δημόσιες υπηρεσίες υγείας.

Τα μέτρα αυτά έγιναν δεκτά με ανακούφιση και ικανοποίηση από πλατιά στρώματα του πληθυσμού. Αντίθετα, προκάλεσαν τη δυσαρέσκεια των ντόπιων ελίτ και των ευρωπαϊκών κοινοτήτων στην Αίγυπτο, συμπεριλαμβανομένων και της ακμαζούσας τότε ελληνικής ομογένειας.

Ηγέτης των Αδεσμεύτων

Στον εξωτερικό τομέα ο Νάσερ υπέγραψε συμφωνία για την αυτοδιάθεση του Σουδάν (1953) και την αποχώρηση των βρετανικών στρατευμάτων από τη χώρα (1954)· επιδίωξε τη σύσφιξη των σχέσεων με άλλα ριζοσπαστικά αραβικά κράτη και κινήματα (με τη Συρία σύναψε το 1955 στρατιωτική συμφωνία και δημιούργησε το 1958 την Ηνωμένη Αραβική Δημοκρατία)· βοήθησε τους Αλγε-

οικονομική και τεχνική βοήθεια από τη Σοβιετική Ένωση το 1958, παρουσία χιλιάδων Σοβιετικών, στρατιωτικών κυρίως, συμβούλων στη χώρα)· και κατέλαβε την πρωτοκαθεδρία μαζί με τον Τίτο της Γιουγκοσλαβίας και τον Νεχρού της Ινδίας στο κίνημα των Αδεσμεύτων.

Το μεγαλύτερο επίτευγμα του Νάσερ θεωρείται η απεξάρτηση της χώρας από τον βρετανικό παράγοντα. Η επιτυχία για τον Αιγύπτιο πρόεδρο έκβαση της κρίσης του Σουέζ, το φθινόπωρο του 1956, σηματοδότησε την κατάρρευση του προπολεμικού αποικιοκρατικού συστήματος και το τέλος της πολιτικής και οικονομικής κυριαρχίας των Αγγλόφων στη Μέση Ανατολή. Ο Νάσερ αναδείχθηκε σε αδιαμφισβήτητο ηγέτη των Αράβων και πρωταγωνιστή στον αγώνα τους για ελευθερία και ανεξαρτησία. Οι αραβικοί λαοί παρασύρθηκαν από την πολιτική του γοητεία, αφηρηστικότητα και εξαγέρθηκαν. Οι παραδοσιακές αραβικές ηγεσίες ταυτίστηκαν με την αποικιοκρατία και το Ισραήλ και κατέρρευσαν. Ο αραβικός εθνικισμός θριάμβευσε.

Καθοριστική η επίδρασή του στον αραβικό κόσμο

Ο διάδοχος του Νάσερ, Ανουάρ Σαντάτ, είχε την πρόθεση να εφαρμόσει πιστά την πολιτική του Νάσερ τόσο στο εσωτερικό όσο και στις διεθνείς σχέσεις. Όμως τρεις παράγοντες συνετέλεσαν στην υιοθέτηση μέτρων που σήμαναν την απαρχή της απονασροποίησης: η οικονομική κρίση που συνέχισε να μαστιάζει τη χώρα, η επιδείνωση στις αιγυπτιοσοβιετικές σχέσεις και ο αραβοισραηλινός πόλεμος του 1973. Στην οικονομία, ο Σαντάτ ακολούθησε πολιτική που ονομάστηκε ινφλιτάξ (άνοιγμα) και περιλάμβανε ενίσχυση του ιδιωτικού τομέα, διευκολύνσεις για την προσέλκυση ξένων επενδυτών, μεγαλύτερη έμφαση στην αγροτική ανάπτυξη και αναμόρφωση του δημόσιου τομέα.

Στις διεθνείς σχέσεις, απογοητευμένος με την επιφυλακτικότητα της Μόσχας προς το καθεστώς του, αποδέσμευσε τη χώρα του από τη σοβιετική επιρροή, συνέληξε σχέσεις με τα πλούσια συντηρητικά καθεστώτα της αραβικής χερσονήσου και τον Οκτώβριο του 1973 επιτέθηκε εναντίον του Ισραήλ. Τα επόμενα χρόνια, στράφηκε προς τον αμερικανικό παράγοντα, ώστε με τη μεσολάβηση των ΗΠΑ να βελτιωθούν οι ισραηλαιοαιγυπτιακές σχέσεις και να αποφευχθούν μελλοντικές καταστροφικές συγκρούσεις στη Μέση Ανατολή.

Το 1977 έγινε ο πρώτος αρχηγός αραβικού κράτους που επισκέφθηκε επίσημα το Ισραήλ και μίλησε στην Κνεσέτ (Βουλή), το 1978 συνυπέγραψε με τον Ισραηλινό πρωθυπουργό Μπέγκιν τις συμφωνίες του Καμπ Ντέβιντ και τον Μάρτιο του 1979 τη συμφωνία ειρήνης. Όμως η παράλειψή του να συνδέσει άμεσα τη συνθήκη ειρήνης με τη συνολική επίλυση του μεσανατολικού προβλήματος, όπως είχε επιχειρήσει ο προκατόχος του, τον απομόνωσε στον αραβικό κόσμο και οδήγησε στη δολοφονία του από μια ακραία ισλαμική οργάνωση.

Ο Νάσερ (αριστερά) και ο Τίτο (φωτ. του 1955) υπήρξαν πρωτεργάτες του κινήματος των Αδεσμεύτων.

Τέσσερα εκατομμύρια ολοφυρόμενων Αιγυπτίων συνόδευαν τη σορό του Νάσερ, σε μια ανεπανάληπτη στην παγκόσμια ιστορία νεκρική πομπή.

Παρά την αλλαγή πολιτικής που συνετέλεσε επί Σαντάτ και συνεχίστηκε επί προέδρου Μουμπάρακ η επίδραση του Νάσερ στη χώρα του και γενικότερα στον αραβικό κόσμο υπήρξε καθοριστική. Ο Νάσερ ήταν συγκρατημένος και αυταρχικός αλλά ταυτόχρονα ιδι-

αιτερα λαοφίλης. Οι φτωχοί κάτοικοι της Αιγύπτου για πρώτη φορά ένιωσαν έναν πολιτικό ηγέτη να βρίσκεται δίπλα τους, να αφογκράζεται τα προβλήματά τους, να τους σέβεται, να τους κάνει υπερήφανους για την εθνική τους ταυτότητα, να τους ενώνει και να τους

δίνει μια αίσθηση αποστολής και ένα όραμα για το μέλλον. Την περίοδο της διακυβέρνησής του, τεράστιες εκτάσεις γης διανεμήθηκαν σε άκληρους αγρότες, νέοι βρήκαν εργασία στα μεγάλα κρατικά έργα, το σύστημα υγείας βελτιώθηκε και επεκτάθηκε και οι γυναίκες απέκτησαν επαγγελματικά και πολιτικά δικαιώματα και άρχισαν να κάνουν αισθητή την παρουσία τους στον δημόσιο βίο της χώρας. Παράλληλα, τομείς του πολιτισμού, όπως ο κινηματογράφος, το θέατρο, η λογοτεχνία και η μουσική, γνώρισαν πρωτόφαντη άνθηση. Μετά τον θάνατο του Νάσερ η νοσταλγία για τη «χρυσή εποχή» της εξουσίας του ήταν εμφανής στα κινήματα διαμαρτυρίας των δεκαετιών του 1970 και 1980 και στη διάρκεια της Αραβικής Ανοιξης φωτογραφίες του Νάσερ εμφανίστηκαν σε αντικυβερνητικές διαδηλώσεις στο Κάιρο.

Στον αραβικό κόσμο, ο Νάσερ αποτέλεσε σύμβολο του αγώνα για εθνική ανεξαρτησία και αραβική ενότητα. Η δυναμική προσωπικότητά του, τα κοινωνικά του μέτρα στην Αίγυπτο, η επιτυχής αναμέτρηση του με τον ξένο παράγοντα και η υπεράσπιση του παλαιστινιακού ζητήματος δημιούργησαν την ελπίδα για ένα ενωμένο αραβικό έθνος που, αναγεννημένο από μια γνήσια λαϊκή επανάσταση, θα έπαιρνε τη θέση που δικαιούγταν στον κόσμο. Ο νασερισμός ως ιδεολογία, σύστημα αξιών και τρόπος διακυβέρνησης συνέχισε να έχει απήχηση και μετά το 1970 και ενσωματώθηκε σε πολιτικά κινήματα μεγάλης εμβέλειας, όπως στο κίνημα των Εθνικιστών Αράβων, το οποίο ιδρύθηκε στη Βηρυτό και ήταν ιδιαίτερα δημοφιλές μεταξύ των Παλαιστινίων προσφύγων.

* Ο κ. Γιάννης Σακκάς είναι καθηγητής Σύγχρονης Ιστορίας στο Τμήμα Μεσογειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αιγαίου.

Βομβαρδισμός δεξαμενών πετρελαίου στο Πορτ Σάιτ από τους Αγγλόγυλλους στις 5.11.1956. Ο Νάσερ έθεσε σε εφαρμογή το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμά του μετά την κρίση του Σουέζ, το 1956.

Ο διάδοχος του Νάσερ, Ανουάρ Σαντάτ, υιοθέτησε μέτρα που σήμαναν την απαρχή της απονασροποίησης.